

VJERSKA USMENA LIRIKA U VELIKOM TJEDNU U KONTEKSTU TRADICIJSKE KULTURE NA ŠOLTI

Burica, Mateja

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:871156>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**VJERSKA USMENA LIRIKA U VELIKOM TJEDNU U KONTEKSTU
TRADICIJSKE KULTURE NA ŠOLTI**

MATEJA BURICA

SPLIT, 2017.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**VJERSKA USMENA LIRIKA U VELIKOM TJEDNU U KONTEKSTU
TRADICIJSKE KULTURE NA ŠOLTI**

Studentica:

Mateja Burica

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2017. godina

Sadržaj

1. UVOD.....	2
2. VJERSKA USMENA LIRIKA	5
3. POVIJEST CRKVE U GROHOTAMA	7
4. KORIZMA.....	9
5. CVJETNICA	10
6. VELIKI ČETVRTAK	14
7. VELIKI PETAK	17
8. VELIKA SUBOTA	23
9. USKRS	24
10. ZAKLJUČAK	27
RJEČNIK.....	28
Literatura.....	30
Mrežni izvori	32
Sažetak.....	30
Summary	34

1. UVOD

Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti koja se javlja još u agrafijskoj etapi ljudske duhovnosti i ona je tradicija pisanoj književnosti. Dragić navodi da se veliki interes za narodnom književnošću javlja u renesansi kada Michel de Montaigne biva oduševljen narodnom poezijom. Iz njegova vremena datira naziv *narodna književnost*. Renesansni i barokni pisci pisali su svoja djela po uzoru na usmenu književnosti te su u njih umetali usmeno-književne oblike.¹ Usmena se književnost počinje sakupljati, zapisivati i proučavati tek u XVIII. stoljeću, a od kraja istog tog stoljeća uvodi se i naziv *anonimna književnost*. Godine 1846. William Thomas predložio je naziv *folklor*², a potom Roman Jakobson i Petra Bogatrijeva usmenu književnost od pisane razlikuju upravo po postojanju folkloru. Usmenu književnost čine lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički ili usmeno-govornički oblici te mikrostrukture (poslovice i zagonetke).³

Usmena književnost oduvijek je imala veliku važnost. Njome su se generacijama prenosile mnoge priče. Lijepe priče pričale su se djeci prije spavanja, a onima strašnim plašila su se zločesta i nemirna djeca. Koliko su te priče autentične nije poznato jer usmenom predajom, bilo slučajno ili namjerno, uvijek dolazi do preinaka. Služile su za ispunjavanje svakodnevice jer tada nije postojala tehnologija koju nam pruža moderno doba. Tako su u polumraku, sa samo jednom voštanom svijećom upaljenom na stolu, ispričane mnoge junačke, povijesne i ljubavne priče te zgone i nezgone raznih ljudi, baš kao i mnogi mitovi i legende. Kasnije su se te priče i pjesme počele zapisivati kako bi bile spašene od zaborava. Babić i Vekić navode da su prikupljanje usmeno-književne građe i njen prijenos informacija valjani ukoliko se zapisivač pridržava Hektorović-Vrazova zakona, odnosno pravila zapisivanja usmeno-književne baštine. Petar Hektorović u XVI. je stoljeću, u svom djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, prvi prikazao dvojicu narodnih pjevača te je time postavio standard prijena informacija usmeno-književne baštine. Svojim primjerom prikazuje da narodne pjesme treba bilježiti i predočiti vjerno, tečno, onako kako ih kazivač izgovara. Stanko Vraz u XIX. stoljeću, u svom časopisu *Kolo*, savjetuje zapisivače da pri bilježenju ne smiju ništa mijenjati ili

¹ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 11.

² Kulturna baština naroda sačuvana u mitovima, usmenoj književnosti, običajima, nošnjama, ruktovorinama, muzici i likovnom izražavanju u okviru kojih pojedinac stvaralac ostaje nepoznat. Preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7.3.2017.)

³ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 11.

popravljati.⁴ Kekez, pak, kaže da najstarija bilježenja usmeno-književnog stvaralaštva sežu čak u prvu polovicu XV. stoljeća. Ta su zapisivanja bila bilježenja na terenu, bez ikakvog utjecaja i povezivanja s pisanom književnosti.⁵ Tumači i da su postojale tri faze povijesnog suodnosa usmene i pisane književnosti:

„1) agrafijska – postoji isključivo usmena književnost, a traje kroz cijelo agrafijsko razdoblje do pojave pisane književnosti; 2) usmena i pisana književnost s prevladavanjem usmene književnosti, a traje od početka pismenosti do II. svjetskog rata; 3) usmena i pisana književnost s prevladavanjem pisane književnosti, traje od II. svjetskog rata do današnjih dana, stvaralački i izvedbeni kontekst brže se mijenjao negoli kroz čitavo prošlo tisućljeće.“⁶

Čula sam mnogo priča iz rodnog kraja, ali sada je moj zadatak bio pronaći uskrzne pjesme. Krenuvši u potragu, put me odveo do pučkog pjevanja koje je uvijek imalo bogatu tradiciju na otoku Šolti. Zbog nezainteresiranosti mladih ljudi ono se danas čuva jedino među starijim generacijama. Jedno od takvih pjevanja, *Pismu novu sad pivajmo!*, poziva svekoliko pučanstvo na pjevanje koje nam donosi samo dobro, istodobno simbolički ukazujući na novo doba koje nemilosrdno uklanja s puta arhaične bisere crkvenog pučkog pjevanja od kojih se do danas priličan broj tih napjeva održao upravo na Šolti. To se u prvom redu odnosi na paraliturgijske pjesme i štenja (psalmi, poslanice, *omilije, lecijuni*) koje s generacije na generaciju prenose nadareni pojedinci, vješti pjevači kantaduri. Kantaduri su predvodili i pjevanje liturgije, liturgijskih i paraliturgijskih pjesama koje su se u prošlosti izvodile u dvije pjevačke skupine raspoređene na dvije strane. Danas je takav oblik pjevanja rijedak, očuvao se u Gornjem, Srednjem i Donjem Selu, dok su u Grohotama, glavnom mjestu otoka, tu ulogu preuzele žene.⁷

Budišćak navodi da je fenomen pučke književnosti rezultirao obrnuto proporcionalnim povećavanjem istraživačkog interesa spram tog segmenta domaće književne povijesti. Dugotrajno prešućivanje literarne ostavštine kao svoju posljedicu imalo je ne samo prekasno uviđanje važnosti, već i suočavanje s mnogim nepoznanicama pučkog stvaralaštva čije se

⁴ Babić, Vanda; Vekić, Damir (2013). Smisao i značaj suvremenih medija u prikupljanju i proučavanju hrvatske usmenoknjiževne baštine. U: *In medias res: časopis filozofije medija*, 2(2), 162-170.

⁵ Kekez, Josip (1988). Međuprožimanje usmene i pisane srednjovjekovne hrvatske književnosti. U: *Prva hrvatska rečenica, Pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb; str. 33.

⁶ Kekez, Josip (1998). Usmena književnost. U: *Uvod u književnost, teorija, metodologija*. Ur: Zdenko Škreb, Ante Stamać. Nakladni zavod Globus, Zagreb; str. 134.

⁷ Bagur, Vidoslav (2007). Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. U: *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

raspetljavanje do danas dospjelo tek načeti ili provesti prilično nezgrapno. Jedna od njih zasigurno je i nepoznanica o konkretnoj poziciji pučke literature na prostoru književnoga života.⁸

⁸ Budišćak, Vanja (2015). Pučka kao popularna književnost: teorijsko razmatranje. U: *Jat: časopis studenata kroatistike*, 1(2), 154-169.

2. VJERSKA USMENA LIRIKA

Kako navodi Dragić, vjerska usmena lirika sastoji se od molitvenih pjesama, prenja te versificiranih legendi, a budući da se prema Crkvenome učenju godišnje vrijeme dijeli na Advent, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu, molitvene se pjesme mogu podijeliti na adventske i božićne, korizmene i uskrsne te svetačke. Prema povijesnim, arhivskim i arheološkim izvorima Hrvati su prihvatili kršćanstvo u VII. stoljeću pod utjecajem Rimljana:

„Po Konstantinu VII. Porfirogenetu, Heraklije je iz Rima doveo svećenike i od njih proizveo biskupe, nadbiskupe, prezbitere i đakone koji su pokrstili Hrvate. Hrvatska usmena lirika može se pratiti od XIII. stoljeća do naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkoga puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća i pod tuđinskom i pod nenarodnom vlašću.“⁹

Perić navodi da i na Šolti postoji tradicija usmenog pjesništva, s tim da su se neke pjesme razvile samostalno, a neke su preuzete sa šireg dalmatinskog područja. Što se tiče crkvenih pučkih pjesama, kaže da je krajem XVII. i početkom XIX. stoljeća postojao „običaj da se pivaju Večernje o Blagdanih u jeziku arvatskomu“, o čemu svjedoči rukopisna zbirka tekstova koja datira iz davne 1804. godine, zbirka iz koje je Perić posudila citiranu rečenicu. Usmena je književnost na Šolti također imala i sprovednu ulogu tako što su bratimi pjevali svakom umrlom mještaninu vjerniku. Takav se običaj, uz nekakve kraće prekide, zadržao do osamdesetih godina prošlog stoljeća.¹⁰

Razvoj i kontinuitet repertoara crkvenog pučkog pjevanja može se pratiti zahvaljujući brojnim rukopisnim zbirkama koje su sastavljali svećenici, a prepisivali pjevači. Zato se i ne može utvrditi autentičnost tekstova, već i u različitim mjestima otoka mogu se naći različiti oblici pjesama. Starim su ljudima te pjesme podsjetnik na neobične arhaične melodije koje nakon pogleda na tekst same izlaze iz njihovih glava, a pjevaju ih s ponosom. Svako im pjevanje budi sjećanje na vremena kad su crkve bile pune pjevača i kada je sve odzvanjalo radošću. Među njima nalaze se i uskrsne pjesme.¹¹

⁹ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 128.

¹⁰ Perić, Sana (2012). Pjesnici Šolte. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 277.-280.

¹¹ Bagur, Vidoslav (2007). Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. U: *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

Pomoć u pronalasku tradicionalnih pučkih pjesama pronašla sam u crkvenom zboru Župe svetog Stjepana Prvomučenika u Grohotama. Taj se zbor često okupljao na probama pokušavajući oživjeti neke već pomalo zaboravljene pjesme i napjeve. Također, s godinama su pojedini sudionici zbora prepravljali tekstove pa oni više nisu u izvornom obliku, već poprimaju štokavsku ijekavicu.

3. POVIJEST CRKVE U GROHOTAMA

Bezić navodi da je kristijanizacija Dalmacije počela već u I. stoljeću, a u II. i III. stoljeću na tom je području širenje kršćanstva jačalo. Stoga se može pretpostaviti da se i na samoj Šolti počelo učvršćivati kršćanstvo, što najbolje dokazuje kršćanska bazilika u Grohotama čiji se ostaci još uvijek nalaze pored crkve sv. Stjepana. Po procjeni stručnjaka, ta je bazilika sagrađena pred kraj V. ili početkom VI. stoljeća. Bila je popločana mozaikom, a uz nju se nalazila krstionica što daje naslutiti da je u to vrijeme na otoku živio i poseban seoski župnik. Godine 1241. omiški knez Osor Kačić, s namjerom da se osveti Splićanima, provalio je na Šoltu, opljačkao sve što je mogao te zapalio ono što nije mogao uzeti. Pri tome je najviše stradala upravo bazilika u Grohotama koja je bila zapaljena.¹² Sule, pak, navodi kako je to bila jednobrodna bazilika s polukružnom apsidom na istočnoj strani koja je imala poprilično velike dimenzije s obzirom da se nalazila u ruralnoj sredini (17,60 m × 7,20 m). Pronađeno je i mnogo sarkofaga oko crkve, kao i na drugim mjestima u Grohotama, što pokazuje da je bazilika sv. Stjepana imala karakter kako župne, tako i grobišne crkve, zbog čega nije smještena u samom središtu mjesta, već na njegovu sjevernom rubu kako bi se ispoštovao antički običaj pokapanja mrtvih izvan naselja.¹³

Nadalje, Bezić piše kako su sela imala i svoje bratovštine¹⁴ koje nisu imale samo religijski karakter, već i onaj socijalni. Sačuvana je samo matrikula bratovštine sv. Stjepana u Grohotama iz 1561. godine u kojoj su zapisana 37 bratima (od 340 stanovnika tog mjesta). Matrikula je napisana hrvatskim jezikom, latinicom, a u posljednjim se poglavljima – *capitulima* – navode propisi religioznog, moralnog i društvenog ponašanja.¹⁵ Sule navodi da su bratovštine najstarije šoltanske udruge koje su novčanim sredstvima i radom uzdržavali svoju crkvu, pomagali siromašne članove zajednice, a također su i dostojanstveno pokapali mrtve. Članovi bratovštine nazivaju se bratimi, a članice se nazivaju sestrima.¹⁶ Godine 1913. Grohoćani počinju graditi crkvu, no zbog početka Prvog svjetskog rata izgradnja je morala biti obustavljena sve do

¹² Bezić, Živan (2012). Povijest crkve na Šolti. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 45.

¹³ Sule, Dinko (2012). U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 224.-225.

¹⁴ Bratovštine (bratištine, bratstva, bratija, skule) su društveno-vjerske, odnosno staleško-stručne udruge vjernika. U srednjem vijeku bratovštine su se organizirale na staleškoj osnovi, a u novije im je doba zadaća promicanje posebnih pobožnosti. Osim toga, bratovštine sudjeluju u javnim vjerskim procesijama, a često i u održavanju javnoga reda. Preuzeto s: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9306> (11. 8. 2107.)

¹⁵ Bezić, Živan (2012). Povijest crkve na Šolti. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 48.

¹⁶ Sule, Dinko (2012). Bratovštine otoka Šolte. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 54.-55.

završetka rata. Tako je krov postavljen 1924., a unutrašnjost crkve dovršena je 1930. godine. Sredinom XIX. stoljeća gradi se i nova župna kuća u Grohotama koja se prije nekoliko godina potpuno renovirala. Međutim, Drugi svjetski rat nanio je veliku štetu i Šoltanima i šoltanskoj Crkvi. Cijeli je otok bio okupiran od strane Nijemaca i Talijana, bio je bombardiran i potpuno raseljen. Crkve su stradale, bile su porušene i opljačkane, a groblja su bila oskvrnuta. Tek se nakon rata narod vratio u opustošena mjesta na otoku. S godinama su sve crkve i župne kuće renovirane, a crkva u Grohotama 1958. godine dobila je zvonik. Također, groblje koje se počelo graditi prije rata privodi se kraju. No, to je i vrijeme kada se počinje smanjivati broj bratovština, a s vremenom je bratovština Grohota prestala postojati. Godine 1982. u crkvi u Grohotama otvoren je mali crkveni muzej koji je svoje mjesto našao u jednoj od sakristija sv. Stjepana. Nadalje, Bezić navodi da su ratna pustošenja, iseljavanja seljaka i otočana u grad te emigracija koja je nadjačala imigraciju razlog znatnog smanjenja broja vjernika na cijelom otoku.¹⁷

Osim već rečenog, o crkvi sv. Stjepana Prvomučenika važno je kazati da je to, kako navodi Kečkemet, „velika i reprezentativna trobrodna crkva, sva od tesanog kamena, sa zvonikom na pročelju“ čija je gradnja započela inicijativom župnika Šoltanina, don Duje Mladinova, a nakon prekida za vrijeme Drugog svjetskog rata nastavljena za vrijeme don Marina Bezića. Zvonik je napravljen naknadno, za župnika don Joze Jurića, u stilu mletačko-dalmatinske tradicije. Na njegovu se pročelju nalaze rozeta i sat, dok su na vrhu rastvorena loža i bifore. Cijela građevina izrađena je u stilu zakašnjele neorenesanse te se može reći da je vizualno doprinijela cijelom naselju Grohota.¹⁸

¹⁷ Bezić, Živan (2012). Povijest crkve na Šolti. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 48.-50.

¹⁸ Kečkemet, Duško (2012). (2012). Suvremena umjetnost Šolte. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 265.

4. KORIZMA

Opašić navodi da je u biblijskome svijetu Staroga zavjeta pokora zbog učinjenih grijeha bila od presudne važnosti jer je njome čovjek javno pokazivao kajanje. Znak pokore u Starome i Novome zavjetu bio je posipanje glave pepelom. U današnje se vrijeme zbog grijeha više ne kajemo javno, osim jednom godišnje na Pepelnicu gdje se čuva običaj posipanja glave pepelom, ali samo kao simbolički znak spremnosti na kajanje i pokoru, koja slijedi u razdoblju korizme. Posipati se pepelom značilo je javno ispovijedati grijeh gestama i mimikom. Time čovjek priznaje da je grješan te postiže Božje milosrđe. Stoga je pepeo i postao simbolom kajanja i pokore, ali i bezvrijednosti ljudskoga života zbog njegove prolaznosti – „Čovječe, sjeti se da si prah i da ćeš se u prah vratiti“.¹⁹

Čista srijeda i Veliki petak jedini su dani u godini kada Crkva propisuje strogi post i nemrs. To znači da se katolici od osamnaeste do šezdesete godine života taj dan smiju samo jednom najesti do sita. Nemrs je propisan za sve petke u korizmi, ono znači odricanje od mesa toplokrvnih životinja, a obvezuje sve vjernike koji su navršili 14 godina. Korizma je razdoblje koje obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa. Počinje na Čistu srijedu, a završava na Veliki petak. Kako kaže Dragić, tada se kršćani postom, molitvom, čitanjem i slušanjem Božje riječi pripremaju na slavljenje Uskrsa, pristupaju sakramentu ispovijedi kako bi, pomireni sa samima sobom, s Bogom i drugim ljudima u miru i radosti mogli slaviti nadolazeći blagdan. Unutar korizme ima šest nedjelja, a svaka ima svoje ime: „Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“²⁰

Baka je ukratko ispričala o Velikom tjednu, a u nastavku ovog rada bit će detaljnije prikazani šoltanski običaji i usmena lirika:

„Pridvečer opet u crikvu, prvo se piva muka pa se gre na presesjun. Prin bi još za vrime presesjuna gorile vatre po selu, na svakoj su ponistri bile sviće, i po zidićima, a napravili bi se i kaleži. Sad toga više nima. Na Veliku subotu babe, matere, a digod i dica, peču sirnice i bojaju jaja, a onda sve to nosu na ponoća blagoslovit. Na Uskrs se gre u crikvu, a onda svako svojoj kući na obid. Popodne se išlo čestitat po kućan, svugdi je bilo svita.“

¹⁹ Opašić, Maja (2016). Korizma u frazeologiji. U: *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 3(1), 24-27.

²⁰ Dragić, Marko (2010). Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. U: *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 3(3), 123-174.

5. CVJETNICA

Nedjelji, koja se u latinskom *Misalu* naziva *Dominica in Palmis de Passione Domini*²¹, hrvatski je naziv Cvjetnica – Nedjelja muke, a označava kršćansku svetkovinu koja se slavi nedjelju prije blagdana Uskrsa te je ona uvod u Veliki tjedan. Pažin navodi kako „današnja liturgija Cvjetnice povijesno i sadržajno, dakle, slavi dva Gospodnja otajstva: njegov svečani, mesijanski ulazak u Jeruzalem i njegovu muku“.²² Narod je Isusa dočekaao mašući palminim i maslinovim grančicama te rasprostirući svoje haljine putem kojim je Isus išao jašući na magarcu, a u spomen na taj događaj svećenik toga dana vrši blagoslov grančica, simbolima mira koje se kasnije izmjenjuju s obitelji i prijateljima. Na Šolti su te grančice masline poznate još pod nazivom *pašjuni*²³, a sam blagdan naziva se Palmenica ili Palminica. Blagoslovljene grančice stavljale su se u kuće, polja i vinograde kako bi ljude i sva materijalna dobra zaštitile od nevremena i bilo kakvih drugih nedaća, a nije stran običaj ni staviti blagoslovljenu grančicu pokojniku na grob.

Liturgijska boja na Cvjetnicu je crvena. Na početku svete mise Župe svetog Stjepana Prvomučenika u Grohotama svećenik i narod izlaze na takozvana *mala vrâta*²⁴ gdje se blagoslove *pašjuni*, a potom svećenik čita Evanđelje po Mateju, 21: 1-11, o Kristovom ulasku u Jeruzalem. Potom slijedi procesija oko crkve za vrijeme koje zbor i narod pjevaju *Himan Kristu Kralju*²⁵ koji govori o Kristovu dolasku u Jeruzalem i kako u spomen na taj dan i mi sada dolazimo Njemu:

*Slava, čast i hvala Ti,
Spasitelju, Kralju Kriste,
Kom Hosana klicahu
Mala usta djece čiste.*

*Izraelov kralj si Ti,
Davidov o svijetli Sine,
Što u Ime Gospodnje*

²¹ Nedjelja palmi o Muci Gospodnjoj.

²² Pažin, Zvonko (2006). Cvjetnica – nedjelja muke. U: *Crkva u svijetu : Crkva u svijetu*, 41(1), 64-80, str. 65.

²³ Etimologija riječi *pašjuni* nije pronađena, ali s obzirom na latinski naziv blagdana (*Dominica in Palmis de Passione Domini*) autorica pretpostavlja da dolazi od latinske riječi *passione* koja u hrvatskom jeziku označava muku.

²⁴ Sporedan ulaz u crkvu, nalazi se s bočne strane.

²⁵ *Crkv. metrički i ritmički tekst koji se recitira ili pjeva tijekom liturgije.* Preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7. 3. 2017.)

Dolaziš nam pun miline.

*Zborovi Te hvale svi
U nebeskim dvorovima,
Smrtan čovjek ujedno
I stvorenja, što ih ima.*

*Puk židovski nekad
S palmama je Tebe sret'o,
S pjesmom, željom, molitvom
Dolazimo mi Ti, eto.*

*Oni Te veličahu
Još u smrtnom tijelu Tvomu,
Mi Ti sada pjevamo
Kao Kralju preslavnomu.*

*Milo njih si primio,
I naš poklon primi tako,
Kralju dobar, milostiv,
Koji ljubiš dobro svako.²⁶*

Nakon kratke procesije nastavlja se sveta misa, a nakon pričesti zbor započinje tradicionalnu pučku pjesmu *O, biči priljuti*, zapisanoj u pjesmarici *Tebe Boga hvalimo*²⁷ koja služi narodu kako bi im pomogla pri pjevanju i sudjelovanju na svetoj misi, ali i kako bi neke pjesme bile sačuvane od zaborava:

*O, biči priljuti,
ča kruto, nemilo
Gospodinu mome
razdirete tilo.*

*Mome dragu već ine
ne dajte gorčine,
ljubljenog Isusa*

²⁶ Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 266.

²⁷ Ibid.; br. 265.

*pristanite mučiti,
ranite moju dušu
ča pravi uzrok bi!*

*O, drače trnove
ča oštro bodete
Gospodina moga
srid glave prisvete!*

*O, čavli gvozdeni
ča teške srid muke
Gospodinu mome
probijate ruke!*

*O, čavli gvozdeni
ča muke srid mnoge
Gospodinu mome
probijate noge!*

*O, koplje prioštro
ča dereš nemilo
Gospodinu mome
srdašce premilo!²⁸*

Pišući o Šolti, Vitez opisuje sada već minule pučke običaje na otoku. Noć uoči Cvjetnice, šoltanski momci iskazivali su simpatije prema nekoj djevojci tako što bi neopazice cvijećem okitili njezino dvorište. Oni koji su bili odbačeni uprljali bi lugom, ili nečim drugim, dvorište djevojke koja nije marila za njega. Znalo se dogoditi da bi mladić sam ili s prijateljima čuvao dvorište kako bi onemogućio suparnika. O djevojkama čija su dvorišta bila puna cvijeća narod bi dugo pričao, što je te djevojke i njihove obitelji činilo veoma ponosnima. Ipak, nekima nije bilo svejedno kakvo će im dvorište osvanuti tog jutra pa su tako ranom zorom uklanjali i prali tragove posjetitelja. Ujutro su se u crkvu nosile maslinove grančice na blagoslov, a ako bi

²⁸ Ibid.; br. 265.

mladice nosio muškarac, u povratku bi jednu grančicu zataknuo za rever, dok su se druge odnosile u polja, vinograde, u kuće...²⁹

Tradicija karakteristična za Cvjetnicu je i jutarnje umivanje u vodi u koju dan ranije žene iz kućanstva uberu raznorazno cvijeće iz prirode, o čemu svjedoči i autoričina sedamdesetdevetogodišnja baka: „Tad bi žene u kući ubrale cvijeće, izmrvile latice i stavile ih sa vodon u kajin kako bi se dica mogla umit. Onda bi išli na misu sa pašjunima.” Dragić navodi da su se na Cvjetnicu ujutro ljudi umivali u ubranom cvijeću koje je prethodno stavljeno u vodu. Uglavnom su to bile ljubičice, ali moglo se staviti i drugo proljetno cvijeće. Zatim su svi zajedno odlazili u crkvu na blagoslov maslinovih grančica. Taj obred ima apotropejski karakter.³⁰

²⁹ Vitez, Zorica (2012). Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 528.

³⁰ Dragić, M., Sunara, N. (2012). Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, (5), 155-174.

6. VELIKI ČETVRTAK

Veliki četvrtak označava početak svetog trodnevlja u Katoličkoj crkvi, večer u kojoj je Isus, prema riječima evanđelista Mateja, Marka, Luke i Ivana, večer prije svoje smrti proslavio blagdan Pashe dan prije samog blagdana i ustanovio sakrament euharistije te svetu misu.³¹ Dragić navodi da je to:

„(...) dan spomena na Isusovu Posljednju večeru, koju je, za vrijeme židovske pashalne večere, prije muke proslavio sa svojih dvanaest apostola, ostavivši im trostruki dar: euharistiju - misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te simboličku pouku o važnosti bratske ljubavi. Na taj dan Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Za vrijeme večere Isus Krist je nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati i obećao svog Duha protiv duha zla.“³²

Predavši ljudima svoje tijelo i svoju krv, Isus je sebe ostavio u darovima kruha i vina kao jamstvo pobjede nad patnjom, smrću i zlom. Svojom je krvlju „ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda“³³ :

„I dok su blagovali, uze Isus kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!' I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha. A kažem vam: ne, neću od sada piti od ovog roda trsova do onoga dana kad ću ga – novoga – s vama piti u kraljevstvu Oca svojega.' Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj gori.“ (Mt 26, 26-30)³⁴

U prošlosti, za vrijeme bratovštine, u bratskoj se kući spremala večera za glavare i učitelje. Spremali su je bratimi koji su bili obavezni biti apostoli na Veliki četvrtak. Radilo se cijeli dan, a navečer bi se išlo u crkvu. Na večernjoj svetoj misi čita se Evanđelje po Ivanu. Nakon svećenikove propovijedi slijedi pranje nogu, spomen na Isusovo pranje nogu apostolima na Veliki četvrtak. Dvanaest izabranih mještana, apostola, dolazi na oltar, a svećenik im pere noge. Nastavlja se sveta misa, a nakon pričesti svećenik, ministranti i apostoli idu u malu

³¹ Barać, Ivana (2014). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriježskog kraja*. Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, str. 377.

³² Dragić, Marko. (2010). Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu. *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 3(3), 123-174.

³³ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 160.

³⁴ *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz 'La Bible de Jérusalem* (2004). Ur: Duda B., Fućak, J., Rebić, A. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

procesiju do Božjega greba gdje svećenik polaže Presveti oltarski sakrament. Zbor pjeva pjesmu *Usta moja, uzdižite*:

*Usta moja, uzdižite
K preslavnomu tijelu glas
I Krv dragu proslavite
Što je proli za sve nas.
Čedo Majke plemenite,
Ljudskog roda Kralj i Spas.*

*Dan je svima smrtnicima,
Djeva nam ga porodi,
I On prođe sijuć tlima
Zrnje riječi Božjih,
A na kraju vjernici –
Ma divan spomen ostavi.*

*Kad je s braćom večerao,
Spas na Gozbi posljednjoj,
Sav je zakon obdržao
On u hrani vazmenoj
I k'o hranu tad je dao
Sama sebe družbi svoj.*

*Gospod zbori i kruh biva
Svetim Tijelom Njegovim,
Likom vina Krv se skriva,
Okom toga ne vidim,
Ali sama vjera živa
Kazuje bezazlenim.³⁵*

Odmah nakon toga nastavlja s pjesmom *Divnoj dakle*:

*Divnoj dakle Tajni ovoj
Klanjajmo se smjerno mi,*

³⁵ Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 48.

*Stari zakon žrtvi novoj,
Nek' se sada ukloni,
Vjera duši čovjekovoj
Nek' spoznanje dopuni.*

*Bogu Ocu, Bogu Sinu
Hvala s pjesmom radosnom,
Slavimo im veličinu,
Častimo ih dušom svom,
K Duhu Svetom nek' se vinu
Glasi s dikom jednakom. Amen.³⁶*

Pri povratku svećenika na oltar skida se oltarnik te se svijeće polažu na tlo. Zbor pjeva pjesmu *Bože moj, Bože moj, zašto si me napustio*:

*Bože moj, Bože moj,
Zašto si me napustio?
Daleko si od molitava,
Od riči vapaja moga.
Bože moj, vapijen danju i
Ne slušaš, i noću i
Ne obazireš se na me.
Pa ipak, Ti pribivaš u svetištu,
Falo Izraelova.
U Tebe su se ufali oci naši,
Ti si ih izbavja.
Ti si me vodi već od začeca,
Zakrili me na prsima
Matere moje.
Tebi san poviren već od rođenja,
Od utrobe matere moje
Ti si Bog moj.³⁷*

³⁶ Ibid.; br. 43.

³⁷ Ibid; br. 317.

7. VELIKI PETAK

Veliki petak spomendan je muke i smrti Isusa Krista. Zajedno s Velikim četvrtkom i Velikom subotom čini vazmeno trodnevlje i tog se dana ne slavi sveta misa te na oltaru nema križa, svijećnjaka i svijeća, što simbolizira Isusovu muku i smrt.³⁸ Alfrević navodi kako još od IV. stoljeća liturgija taj dan navodi kao dan žalosti.³⁹ Karakteriziraju ga post i nemrs.

U prošlosti se tog dana na Šolti nije smjelo ništa raditi pa čak ni, na primjer, pomesti kuću. Samo je jedan obrok u danu mogao biti kuhan. Najčešće je to bila večera, kupus i bakalar, neposredno prije odlaska u crkvu. Također je bilo zabranjeno gledati televiziju ili slušati radio na Veliki petak, a nije se ni pjevalo. Postoji i narodno vjerovanje koje govori da će ljudi imati onoliko krvi u tijelu koliko tog dana popiju crnog vina: „Veliki petak, post i nemrs. Umisto vode pije se crno vino jer su stari uvijek govorili koliko vina popiješ, toliko ćeš jemat krvi.” – ispričala je baka. Crkveni obred započinje čitanjem Muke po Ivanu. Karakteristične za Veliki petak su i takozvane *škrhajke*.⁴⁰ Glede čitanja Muke zadržani su stari običaji: nema svijeća ni kađenja, ne pozdravlja se i ne znamenuje se knjiga. Muka se može čitati po ulogama, a Isusova se uloga, ako je moguće, ostavlja svećeniku. Veoma je prikladno da se Muka pjeva, kao što je na Šolti redovito običaj. Zatim se čitaju molitve. Prije pričesti svećenik odlazi na Božji *greb* po Presveti oltarski *sakrament*, a zbor pjeva pjesmu *Barjaci kreću Krajevi*:

*Barjaci kreću Krajevi,
Otajstvo Križa blista se
Na kojem život umrije
I smrću život donese.*

*Kad kopje mu se okrutno
Zabolo šiljkon u Srce,
Sa Vodon Krv potekla je,
Od griha da nas očisti.*

³⁸ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 162.

³⁹ Alfrević, Ante (1924). Veliki petak, U: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*; str. 250.

⁴⁰ Čegrtaljka (škrebetaljka, klepetaljka, škrhajka), samozvučno (idiofono) glazbalo, pri kojemu se drvena, nazubljena, valjkasta osovina tijekom vrtnje tare o učvršćenu daščicu proizvodeći veoma glasan zvuk. Raširena u svim vremenima i kod svih naroda u brojnim inačicama. U Hrvatskoj zamjenjuje crkvena zvona u preduskrsno vrijeme, tjera zle duhove u pokladama; usto je i navijački rekvizit na sportskim igralištima, dječja igračka i dr. Preuzeto s: <http://proleksis.lzmk.hr/16493/> (2. 8. 2017.)

*I ispuni se što David
U svetoj pismi proreče,
Kad narodima dovika:
Zavlada Bog sa drveta.*

*O dično Drvo što no sjaš
U kraljevskome grimizu,
Dostojno međ' svin bilo si
Presveta uda ticati.*

*Na sritnin tvojih granama
Cina je svita visila,
Tilu si vagon postalo
I plin si paklu otelo.*

*Zdrav, Križu, nado jedina
U dane Muke Gospodnje,
Umnoži milost dobrima,
Krivicu digni s grišnika.*

*O Trojstvo, vrilo spasenja,
Neka Te fali svaki duh!
Daj da nan Križa pobjeda
Pribavi vično uzdarje. Amen.*

Potom slijedi čašćenje Svetog Križa, sa svih križeva s razapetim Isusom skidaju se pokrivala. Svećenik otkriva glavni križ s Isusom pjevajući tri puta *Evo drvo križa na kom Spas je svijeta visio*. Vjernici, jedan za drugim, kreću ljubiti križ. Zbor pjeva pjesmu *Puče moj*. Pjesma ne potječe izvorno s otoka, ali ima veoma veliku tradiciju i s vremenom je postala neizostavan dio crkvenog repertoara. Izvodi se prilikom ljubljenja križa te kasnije u procesiji koja kreće od malih vrata crkve, preko cijelog mjesta, do glavnog ulaza u crkvu. Na početku povorke su barjaci (zastave župe i svetaca), potom slijedi zbor, iza njih ide svećenik koji stoji ispod *baldahina* kojeg nose četvorica muškaraca odjevenih u tradicionalnu nošnju. Svećenik nosi moći Isusove i Sveto Otajstvo. Potom slijede svi ostali vjernici. Nakon izlaska iz crkve mješoviti zbor započinje pjesmu, a pjevanju se pridružuju i svi ostali. Izvodi se bez pratnje

instrumenata. Prije su procesije bile velike, a narod bi na prozore i zidove postavio svijeće. Radile su se kuglice od nafte, luga i vate koje bi se zapalile i tako osvjetljavale put.

*Puče moj, ča učinin tebi,
oli u čemu ožalostin tebe, odgovori meni!
Puče moj, ja izvedoh tebe iz zemlje Egipta,
A ti pripravi križ Spasitelju tvome.
Puče moj, ja vodih tebe po pustinji
četrdeset godina i manon pitah tebe,
A ti spugon napoji Spasitelja svoga.
Puče moj, ja uvedoh tebe u zemlju vele dobru,
A ti pripravi Križ Spasitelju svome.
Puče moj, šta više imadoh učinit,
A ne učinin tebi,
Za tebe nasadih vinograd moj prilipi,
A ti postade meni gorak.
Puče moj, ja napojih tebe
Vodom spasenja iz kamena,
A ti mene napoji zuči i octon.
Puče moj, ja zaradi tebe kaznih Egipat
S prvorođenin njegovin,
A ti mene predade bičima bijena.
Puče moj, ja izvedoh tebe iz Egipta,
Potopivši faraona u moru Crvenom,
A ti mene preda poglavicama misničkin.
Puče moj, ja prid tebon otvorih more,
A ti otvori kopljen rebra moja.
Puče moj, ja prid tebon pođoh
U stupu od oblaka,
A ti mene odvede u dvor Pilatov.
Puče moj, ja tebe hranih manon u pustinji,
A ti mene bi zaušnicama i bičen.
Puče moj, ja zaradi tebe
Kananejske kralje pobih,*

*A ti probi trstikom glavu moju.
Puče moj, ja dadoh tebi štap kraljevstva,
A ti dade glavi mojoj trnovu krunu.
Puče moj, ja uzvisih tebe velikon kripošću,
A ti mene razape na drvo Križa.⁴¹*

Nakon procesije narod se vraća u crkvu. Prije se, po povratku u crkvu, pjevala pjesma *O, križu priteški*. Prije se pjevala u procesiji, ali onda se prebacila na vrijeme kada svećenik dolazi do Božjega greba i moli, a vjernici pjevaju. Bila je sastavni dio svete mise u korizmenom dijelu godine, no promjenom svećenika prestala se pjevati i otad polako odlazi u zaborav. Pjevala se na Veliki petak za vrijeme kada svećenik otkriva križ s Isusom, a vjernici kreću ljubiti križ te nakon procesije. Ova je pjesma primjer rijetkih pjesama čiji je oblik ostao kao onaj izvoran.

*O, Križu priteški
ča dižeš put neba,
Gospodina moga
ti mučiš do greba!*

*O, Križu priteški,
ča muke si dika,
Gospodina moga
u sve vike vika!*

*O, Križu priteški,
ča smrti si hrana,
Gospodina moga
rad primnogih rana!*

*O, Križu priteški,
ča jaram si hudi,
Gospodinu momu
ti utiha budi!*

*O, Križu priteški,
ča straha si drivo,*

⁴¹ Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 269.

*Gospodina moga
žaljenje si živo!*

*O, Križu priteški,
ča drivo si tvrdo,
Gospodinu mome
mučenje si grdo!*

*O, Križu priteški,
o, muko priljuta,
Gospodina moga
rad pravega puta!*

*O, Križu priteški,
o, muko svih muka,
Gospodina moga
za spas svega puka!*

*O, Križu priteški,
o, muko bez mire,
Gospodin na tebi
u bolin umire!⁴²*

Umjesto te pjesme, pri povratku u crkvu sada se pjeva *Ispovidajte se Gospodinu*.

*Ispovidajte se Gospodinu jer je dobar,
jer je u vike milosrđe Njegovo.
Ispovidajte se Bogu bogova.
Ispovidajte se Gospodinu gospodinov.
Koji učini sam čudesa velika.
Koji učini nebesa u razumu.
Koji utvrdi zemlju vrhu voda.
Koji učini svitnjake velike.
Sunce u oblasti dneva.
Misec i zvizde u oblasti noći.*

⁴² Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 271.

*Koji porazi Egipat s prvorodenin njegovin.
Koji izvede Izrajela iz posrid njega.
U ruci mogućoj i mišici vičnjoj.
Koji razdili more Crveno u razdiljenju.
I izvede Izrajela iz posrid njega.
I potopi Faraona u moru Crvenome.
Koji privede puk svoj po pustinji.
Koji porazi kraljeve velike.
I pobi kraljeve jake.
Seoma kralja Amorejskoga.
I Oga kralja Bašanskoga.
I dade zemlju njihovo baštinstvo.
Nasljedstvo Izrajelu slugi svome.
Jere u poniženju našem spomenu se je od nas.
I odkupio nas od neprijatelja naših.
Koji dade hranu svakoj puti.
Ispovidajte se Bogu Neba.
Ispovidajte se Gospodinu gospodinov.⁴³*

⁴³ Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 267.

8. VELIKA SUBOTA

Velika ili Bijela subota dan je šutnje i ozbiljnosti te priprave za Isusovo uskrsnuće. Taj je dan tijesno povezan sa stvarnošću Isusove smrti koja je još jedan pokazatelj da se on u potpunosti solidarizirao sa sudbinom smrtnoga čovjeka, a to solidariziranje doseže svoj vrhunac u umiranju i smrti.⁴⁴ Babić navodi kako je u teološko-liturgijskom obrađivanju vazmenog trodnevlja pozornost usmjerena na prvi i treći dan, dok se Velika subota redovito preskače, ili samo usputno spominje s obrazloženjem da je to aliturgijski dan, to jest dan bez euharistijske svečanosti, ali i bez osobite obrednosti.⁴⁵

U stara se vremena na Šolti na Veliku subotu nije radilo, nije se čak ni davala hrana životinjama, ali se zato sređivala kuća. U crkvu se nije smjelo doći „gole glave“, već su žene obavezno morale nositi marame (*velete*). Pri ulasku u crkvu moralo se kleknuti na oba koljena, pomoliti se pred *Božjin grebon*, a potom sjesti na svoje mjesto. Nakon svete mise odlazilo se po kućama na druženje, a kroz poslijepodne su muškarci igrali balote. Vitez navodi da su se kući donosile blagoslovljene voda i vatra. Blagoslovljena voda služila je kod bolesti, za blagoslov ljudi i životinja te za zaštitu od groma i nevremena.⁴⁶

U kasnim večernjim satima ide se na vazmeno bdijenje koje završava euharistijom koja simbolizira Isusovu pobjedu nad smrću.⁴⁷ Pred crkvom se taj dan pali ogranj na kojem svećenik na početku bdijenja pali uskrsnu svijeću, a to je svjetlo simbol uskrsloga Isusa Krista. Sva su svjetla u crkvi ugašena, a na uskrsnoj svijeći vjernici pale svoje svjeće. Slijede svečani hvalospjev uskrsloj svijeći i Služba riječi. Nakon svih čitanja zbor započinje pjesmu *Slava Bogu na visini*, tada se oglase crkvena zvona i pale se svijeće u crkvi.

⁴⁴ Babić, Marko (2013). Šutnja Velike subote. U: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*. str. 81.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Vitez, Zorica (2012). Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 528.

⁴⁷ Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 169.

9. USKRS

Uskrs je najveći kršćanski blagdan jer je svojim uskrsnućem Isus Krist dokazao spasenje i otkupljenje Svijeta i darovao ljudima nadu u Život vječni. Dragić navodi da se u prošlosti Uskrs slavio svake nedjelje, ali od II. stoljeća počeo se slaviti jednom godišnje, između 21. ožujka i 25. travnja, odnosno nakon prvog punog mjeseca na proljeće. Podrijetlo Uskrsa nalazi se u židovskom blagdanu Pashe kojim su oni slavili čudesna Božja djela koja je on pokazao posebno izlaskom Izraelaca iz egipatskog ropstva. Kršćanska se vjera usredotočuje na uskrsnuće Isusa Krista i prijelaz iz smrti u vječni život. Nekada se slavio cijeli tjedan, no od XIX. stoljeća slavi se samo dan nakon Uskrsa, Uskrsni ponedjeljak, kada se spominje put uskrsloga Krista s još dvojicom učenika u Emaus koji su ga prepoznali tek kad je lomio kruh.⁴⁸ Alfirević navodi da „Silan narod napuni hram Božji, gori jučer blagoslovljena uskrsna svijeća, orgulje se javljaju najljepšim akordima i svaki se čas opetuje radosni poklik *Aleluja!*“⁴⁹

U stara su se vremena na otoku Šolti njegovali pučki običaji. Ujutro bi se išlo na svetu misu, domaćice su nosile hranu na blagoslov. Oni imućniji nosili su jaja, šunku i pršut, dok su siromašniji nosili jaja, sol i sirnice. Nakon svete mise išlo se kući na ručak, a poslije ručka išlo se na ples ili u šetnju, a muškarci su igrali balote. Tako je prolazilo poslijepodne, sve do zvona *Zdravo Marije*, što je bio znak da se moraju vratiti kući na večeru, a potom su opet išli vani na druženja. Vitez još dodaje kako su se za Uskrs, osim sirnica, pekla peciva koja su bila namijenjena djeci. Dječaci su dobivali peciva okrugla oblika, dok su djevojčice dobivale peciva u obliku pletenice (*karitule*), koje Vitez naziva lućicama. U starija vremena nisu se pekale sirnice nego uskrsnja pogača od finog brašna koja je težila čak tri do četiri kilograma.⁵⁰

Sveta misa na Uskrs počinje šoltanskom pjesmom *Uskrsnu i jošte jesan s Tobon*. Ova kratka pjesma pjeva se na početku svete mise. Svećenik i ministranti izlaze na oltar, zbor počinje pjevati, a nakon toga slijedi blagoslov hrane.

Uskrsnuh i jošte jesan s Tobon, aleluja!

Položi si na me ruku Tvoju, aleluja!

Divno se učini znanje Tvoje, aleluja, aleluja!

Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu!

⁴⁸ Ibid.; str. 173.-174.

⁴⁹ Alfirević, Ante (1924). Uskrs. U: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 5.(4.), 251-253.

⁵⁰ Vitez, Zorica (2012). Običaji otoka Šolte između dvaju svjetskih ratova. U: *Otok Šolta*. Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote; str. 528.-529.

*Kako biše u počelu tako sada i vazda
i u vike vikova. Amen!*⁵¹

Kao što se može vidjeti, ima i onih pjesama koje ne potječu sa Šolte, ali, s obzirom da se izvode dugi niz godina, može se reći da i one pripadaju tradicijskom pučkom pjevanju Grohota. Takva je i pjesma *Svetoj žrtvi uskrsnici* koju zbor i narod pjevaju nakon čitanja Riječi Božje.

*Svetoj žrtvi uskrsnici
Dajte slavu krštenici!
Janje ovce oslobodi,
Krist nas grešne preporodi.*

*Sa Životom smrt se sasta
I čudesna borba nast:
Vođa živih pade tada
I živ živcat opet vlada.*

*Marijo, o reci, što je?
Što ti oko vidjelo je?
„Grob ja vidjeh Krista Boga,
Svijetlu slavu Uskrsloga.*

*Anđele i platno bijelo
U kom bješe sveto Tijelo!
Ufanje mi uskrslo je,
Krist moj Gospod i sve moje;*

*Pred vama će tamo, gdje je
Cvjetna strana Galileje.“
Znamo da si doistine
Uskrsnuo, Božji Sine:*

*Pobjedniče, Kralju divan,
Budi nama milostivan!*

⁵¹ Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb; br. 267.

*Amen, Aleluja!*⁵²

Iako ne potječe izravno sa otoka, pjesma *Na čast Uskrsnuloga* nezaobilazna je za izvođenje na sam Uskrs. Ta se pjesma pjeva u vrijeme kada vjernici stoje u redu za pričest.

*Na čast Uskrsnuloga, Sina Boga vječnoga
Veseo glas uzdignimo te Isusa dičimo!
Uskrsnuvši preslavno spasi ljudstvo nevoljno.
Slava Pobjeditelju, našem Spasitelju!
Radujte se kršćani jer nas Isus obrani!
Satre kletvu žalosti, pribavi nam milosti.
Grijeha se okanimo, život promijenimo!
Gorke smrti u času, pomiluj nas, naš Spasu!
Krist je smrt oborio, Nebo nam otvorio.
Pobjedniče, slava Ti! Spasitelju, hvala Ti!
Kad nam dođe smrtni čas, Kriste, budi Ti uz nas!*⁵³

⁵² Pjesma je preuzeta sa papira župnog zbora.

⁵³ Ibid.; br. 275.

10. ZAKLJUČAK

Mnogo je lijepih uskrsnih pjesama u Župi sv. Stjepana Prvomučenika, ali malo je onih koje izvorno potječu sa Šolte. Pjevaju se kroz cijelu korizmu na svakoj svetoj misi. Uglavnom se pjevaju iste pjesme, no neke su s godinama doživjele manje ili veće preinake. Izvorne su pjesme *O, biči priljuti, O, križu priteški, Uskrsnu i jošte jesan s Tobon* te *Ispovidajte se Gospodinu*. Pjesme koje ne potječu izvorno sa Šolte, ali zbog dugogodišnjeg pjevanja ili prebacivanja iz standardnog jezika u dijalekt djeluju kao izvorne su: *Himan Kristu Kralju, Bože moj, Bože moj, zašto si me napustio, Barjaci kreću Krajevi* te *Puče moj*. Postoje i one pjesme koje se godinama pjevaju, ali njihov je oblik ostao izvoran, a to su: *Svetoj žrtvi uskrsnici, Usta moja uzdižite, Divnoj dakle* te *Na čast Uskrsnuloga*.

Zadatak pisanja završnog rada pretvorio se u želju za upoznavanjem tradicije mog malog otoka, u veliku sreću koju sam osjećala razgovarajući s bakom koja se rado prisjećala starih vremena, mjesta punog ljudi koji su redovito odlazili u crkvu. Sada su crkve prazne, ostao je još samo mali broj starih ljudi, a ubrzo će i oni nestati. A zajedno s njima nestat će i tradicija te svi lijepi stari običaji. Mnogi ljudi uopće nisu svjesni važnosti očuvanja običaja, nematerijalnog blaga koje krije svaki kutak ove zemlje. Moje vršnjake s otoka, ali i one starije od mene, uopće ne zanimaju davna vremena na otoku, religiozni običaji, razne stare zanimljive priče kojih se naše (pra)bake i (pra)djedovi prisjećaju s osmijehom na licu. A mlađi bi naraštaji, u čijim je rukama još nezapisana tradicija, trebali s radošću očuvati svoju povijesnu i kulturnu baštinu kako ona ne bi bila zauvijek zaboravljena.

RJEČNIK

Biči – bičevi

Biše – bješe

Bolin – bolima

Crikva – crkva

Cviće – cvijeće

Cvitnica – Cvjetnica

Ča – što

Dica – djeca

Digod – nekad

Drivo – drvo

Falo – hvalo

Gre – ide

Greb – grob

Griha – grijeha

Grišnika – grješnika

Jemat – imati

Jere – jer je

Jošte – još

Kajin – lavor

Kojin – kojim

Krajevi – kraljevi

Kripošću – krepošću

Kućan – kućama

Misec – mjesec

Na ponoća – na polnoćku

Nima – nema

Obid – ručak

Oli – zar

Pašjuni – maslinove grančice za blagoslov

Plin – plijen

Ponistri – prozoru

Poviren – povjeren

Pridvečer – predvečer

Presesjun – procesija

Prilipi – prelijepi

Prin – prije

Razdili – razdijeli

Riči – riječi

Spugon – spužvom

Srid – posred

Svugdi – svugdje

Tebon – tobom

Umisto – umjesto

Utaha – utjeha

Uvik – uvijek

Vapijen – vapim

Vičnoj – vječnoj

Vike – vijeke

Visila – visjela

Zvizde – zvijezde

Literatura

1. Alfirević, Ante (1924). Uskrs. U: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 5.(4.), 251-253.
2. Babić, Marko (2013). Šutnja Velike subote. U: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*.
3. Babić, Vanda; Vekić, Damir (2013). Smisao i značaj suvremenih medija u prikupljanju i proučavanju hrvatske usmenoknjiževne baštine. U: *In medias res: časopis filozofije medija*, 2(2), 162-170.
4. Bagur, Vidoslav (2007). Crkveno pučko pjevanje otoka Šolte. U: *Pismu novu sad pivajmo!*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
5. Barać, Ivana (2014). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja*. Croatica et Slavica Iadertina, Zadar.
6. Budiščak, Vanja (2015). Pučka kao popularna književnost: teorijsko razmatranje. U: *Jat: časopis studenata kroatistike*, 1(2).
7. Dragić, Marko (2008). *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*. Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 369-390.
8. Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3 (3), 123-174.
9. Dragić, Marko (2008). *Etnografsko-filološki prinosi tradicijskoj kulturi drniškoga kraja*, Godišnjak Titius, god. 1. br. 1. Split 2008., str. 167-205.
10. Dragić, Marko (2014). *Metkovska pasionska baština*. Hrvatski neretvanski zbornik 6, 2014, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu. Zagreb. 229-247.
11. Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
12. Dragić, Marko (2014). *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius, 6-7, Filozofski fakultet Split, Split. 285-300.

13. Dragić, Marko (2008). *Sveto trodnevlje u duhovnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina, Zbornik radova VI. Međunarodnog znanstvenog simpozija Zagreb-Sarajevo. 212-249.
14. Dragić, Marko (2012). *Veliki petak u sakralnoj baštini bosansko-hercegovačkih Hrvata*, Muka kao nepresušno nadahnuće Passion as an Inexhaustable Source of Inspiration for Culture, br. VI., Pasijska baština Bosne i Hercegovine 2, Passion Heritage of Bosnia and Herzegovina 2, Zbornik radova VII. i VIII. međunarodnog znanstvenog simpozija Proceedings of Seventh and Eight International Scientific Symposium Vitez. Zagreb. 332.-372.
15. Dragić, Marko (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*. Godišnjak Titius, 8, 8, Filozofski fakultet Split, 2015., 155-183.
16. Dragić, Marko (2010). *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 6, Mostar. 81-104.
17. Dragić, Marko; Sunara, Nikola (2012). *Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri*. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, (5), 155-174.
18. Elezović, Milan (2014). *Tebe Boga hvalimo*. Element, Zagreb.
19. *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz 'La Bible de Jérusalem'* (2004). Ur: Duda B., Fućak, J., Rebić, A. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
20. Kekez, Josip (1988). Međuprožimanje usmene i pisane srednjovjekovne hrvatske književnosti. U: *Prva hrvatska rečenica, Pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
21. Kekez, Josip (1998). Usmena književnost. U: *Uvod u književnost, teorija, metodologija*. Ur: Zdenko Škreb, Ante Stamać. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
22. Opašić, Maja (2016). Korizma u frazeologiji. U: *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*, 3(1), 24-27.

23. *Otok Šolta*. (2012). Ur: Zoran Radman, Dinko Sule, Željka Alajbeg, Marina Marasović-Alujević, Katja Marasović, Zoran Alajbeg. Općina Šolta, Grohote.
24. Pažin, Zvonko (2006). Cvjetnica – nedjelja muke. U: *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 41(1), 64-80, str. 65.

Mrežni izvori

<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (7.3.2017.)

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9306> (11. 8. 2107.)

<http://proleksis.lzmk.hr/16493/> (2. 8. 2017.)

Sažetak

Vjerska usmena lirika u Velikom tjednu u kontekstu tradicijske kulture na Šolti

Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti koja se počinje sakupljati, zapisivati i proučavati tek u XVIII. stoljeću. Razvoj i kontinuitet repertoara crkvenog pučkog pjevanja može se pratiti zahvaljujući brojnim rukopisnim zbirkama koje su sastavljali svećenici, a prepisivali pjevači. U ovom završnom radu predstavljena je tradicijska vjerska usmena lirika u Velikom tjednu na Šolti. Cilj je bio prikazati pjesme koje se pjevaju u župi Svetog Stjepana u Grohotama, ali i prikazati običaje naših predaka. Također, cilj ovog rada bio je i zapisati te običaje kako bi oni postojali barem na papiru, budući da mlađe generacije ne mare za običaje. U Grohotama na Šolti postoje dva problema. Prvi je taj što se izdavanjem knjižica s crkvenim pjesmama svako nekoliko godina mijenjaju oblici pjesama pa se tako sa svakim novim izdanjem može vidjeti sve više književnih oblika, a sve manje onih šoltanskih, izvornih. Drugi, još veći problem, jest taj što skoro nitko osim starih ljudi više ne dolazi na svetu misu. Mlado stanovništvo, oni koji bi trebali naslijediti kulturnu baštinu i sačuvati tradiciju od zaborava, imaju potpuno drugačije interese. Tako će jednoga dana, kada nestane starog stanovništva s otoka, nestati i Crkva i cijela šoltanska tradicija.

KLJUČNE RIJEČI: vjerska usmena lirika, otok Šolta, Veliki tjedan, kulturna baština, tradicija.

Summary

Religious oral lyric of the Holy Week in context of traditional culture on Solta

Oral literature is the oldest and longest-running type of literature which begun to collect, note and study not until the 18th century. Evolution and continuity of ecclesiastical folk singing repertoire could be traced due to numerous handwritten collections assembled by the priests, and transcribed by the singers. In this paper, traditional religious oral lyric of the Holy Week on the Island of Solta. The objective is to present the songs that are sung in the Parish of st. Stephen in Grohote, but also to depict the customs of our ancestors. Likewise, the objective of this paper is to note those customs, in order to preserve them at least in written form, considering that the younger generations do not care about aforesaid. In Grohote on the Island of Solta exist two issues – the first being that by publishing booklets of church singing every few years, the form is modified so that every following edition contains more and more new literary forms, and less Solta's genuine. Another issue, even greater, is that no one except the elderly attends Holy Mass. Younger population, the ones that are supposed to inherit the cultural heritage and preserve tradition from oblivion, have entirely different interests. Thus, one day, when the elderly population is gone, the Church and entire Solta's tradition will also be.

KEY WORDS: religious oral lyric, Island of Solta, Holy Week, cultural heritage, tradition.